

PRILOG POZNAVANJU TRIDESETINE* U XVI ST.

(S osobitim obzirom na registre prihoda od tridesetine zagrebačkih trgovaca i račune zagrebačkog Gradeca.)

Ivan Kampuš

U »Uvodima« Povjesnih spomenika Zagreba i u radu »O staroj zagrebačkoj trgovini« I. K. Tkalčić raspravlja o tridesetini, o načinu ubiranja te daće od zagrebačkih građana od XIII—XVI st., o privilegiju Bele IV iz 1267, o neplaćanju tridesetine (tricesime) i borbi građana da tu povlasticu sačuvaju.¹ Govoreći o historijatu davanja pripomoći iz tridesetinskih prihoda Tkalčić iznosi da je na molbu vojvode Ivana Korvina kralj Vladislav u početku XVI st. odredio da se kroz tri godine iz prihoda zagrebačke tridesetnice daje Gradecu novčana pomoć od 32 florena za popravak gradskih utvrda. Prema kraljevu nalogu od 1505. doznačivalo se gradskoj upravi za istu svrhu godišnje 100 florena.² God 1511. kralj Vladislav je obavijestio tridesetničare kraljevine Slavonije da za popravak zidina i kula ustupa gradu sve prihode koje trgovci Fabijan i Grga Kokorjavići iz Rače i Matija Her iz Serdahelja moraju da plate kroz tri godine za robu koju izvoze ili uvoze na tridesetnicama kraljevine Slavonije. Jednako je postupio i Ludovik II koji je za popravak utvrda god. 1525. doznačio zagrebačkoj općini 150 florena.³ Tkalčić tvrdi da je nakon poraza kod Mohača i habsburška kuća »prema postojećoj obavezi plaćala svake godine zagrebačkoj gradskoj općini 100 for. iz tridesetinskog prihoda za grad-

* Carina ubirana od robe ili stoke zagrebačkih trgovaca naziva se u ovom prilogu tridesetina, a mjesto gdje su prilikom uvoza ili izvoza robe tridesetničari obavljali carinjenje naziva se tridesetnica. Dosada je u historiografiji za spomenuto podavanje i za ispostave prevladavao zajednički naziv tridesetnica. I. K. Tkalčić upotrijebio je taj termin u svom Uvodu Povjesnih spomenika Zagreba I (XCII) i u raspravi »O staroj zagrebačkoj trgovini« (Rad JAZU 176, 217) a prema njemu F. Šišić (Pregled povijesti hrvatskoga naroda,³ 354) i Z. Herkov (Građa za financijsko pravni rječnik II, 538—551). Tu daću koja je do 1539. iznosila trideseti dio vrijednosti uvezene ili izvezene robe, V. Klaić s pravom naziva tridesetina a ne tridesetnica (Povjest Hrvata VI, 51), jer je u duhu hrvatskoga jezika tridesetina najbolji naziv za to podavanje.

¹ O zagrebačkoj tridesetini od XIII—XVI st. vidi I. K. Tkalčić, Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae I, 1889, XCII—XCIV (dalje MHZ), MHZ II, 1894, LXVIII—XCIII, MHZ III, 1896, IV—V; isti, O staroj zagrebačkoj trgovini, Rad JAZU 176 i 178, 1909, 177—238 i 87—114.

² Tkalčić, O staroj zagrebačkoj trgovini, 224

³ n. dj., 225.

ske potrebštine«. ⁴ Ta pristojba povišena je na 200 flor. i, prema Tkalčiću, davala se, »kako iz sačuvanih tridesetničkih računa doznajemo, sve do 1590«. ⁵

Tkalčićeve rezultate prihvaća i J. Matasović. On tvrdi da su »Habsburzi Zagrebu povisili dotaciju za utvrde na 200 for. i to je važno do cca 1590«. ⁶ Govoreći o tridesetini koju su zagrebački trgovci plaćali Matasović smatra da »monarhija novovjekovnoga tipa izazvaše i novo naziranje o zastarjelosti srednjovjekovnih povlastica pogotovo kada se to ticalo novca«. Po njegovu mišljenju, Ferdinand I i njegov režim od 1539. »nemaju smisla za sentimentalnost Bele III prema Gričanima i njihovim povlasticama. Beč ih priteže da najozbiljnije plaćaju i tridesetnicu i ostale daće«. ⁷

Da se, koliko je to moguće, takva shvaćanja o tridesetini u XVI st., s obzirom na obaveze građana i korist zagrebačkog Gradeca, provjere, korigiraju ili nadopune, potrebno je da u tom razdoblju analiziramo danas poznati arhivski materijal.

U XIII knjizi Povjesnih spomenika grada Zagreba štampani su registri prihoda »tricesime ciuitatis regie Montisgrecensis« za g. 1544—58. ⁸ U registrima podijeljenim na tromjesečja ⁹ upisani su po mjesecima i danima trgovci i obrtnici, uvoz i izvoz robe, tačna specifikacija i vrijednost kao i iznos tridesetine. U svakom pojedinom slučaju ubilježeno je ako je razrezana tridesetinska svota odmah uplaćena. U registrima za g. 1546—50. nalazimo nekoliko podataka o ispostavi tridesetnice u Turopolju. ¹⁰ Međutim, u registrima za g. 1552—58. navedene su i ostale ispostave na kojima su zagrebački trgovci bili carinjeni prilikom uvoza ili izvoza robe. U ovom pregledu vidimo pregled tridesetničkih ispostava preko kojih se od 1552—58. odvijao promet robom zagrebačkih trgovaca:

⁴ n. dj., 226.

⁵ n. dj., 228; nije nam poznato na koje tridesetinske račune Tkalčić misli, jer se na njih u bilješkama ne poziva. Govoreći o tridesetini u staroj zagrebačkoj trgovini tvrdi da je »od nje na godinu ulazilo po 400 i više a kadkad čak i 1000 forinti« (229). Tkalčić nije naveo argumente za tu tvrdnju. Međutim, tridesetinsko zaduženje od robe zagrebačkih trgovaca koje se prema registrima prihoda od tridesetine 1544—58. godišnje kreće od 200—395 fl. ne govori u prilog takvu mišljenju.

⁶ J. Matasović, Knez Lenard, kaptoloma zagrebačkoga kramar (nedovršeno), Narodna starina 34, Zagreb 1934, 128.

⁷ n. dj., 129, autor navodi da je Ferdinand I činio iznimke i darovao pojedinačne oproste (129).

⁸ MHZ XIII, 93—248.

⁹ Registri tridesetine vođeni su pod ovim nazivima: »Registrum prouentuum tricesime ciuitatis regie Montisgrecensis...« (1544); »Registrum tricesime ciuium ciuitatis regie Montisgrecensis...« (1545); »Registrum tricesime« (1546, 1548); »Registrum introitus tricesime« (1547); »Introitus tricesime« (1549, 1550, 1551); »Introitus tricesime Zagrabiensis« (1552, 1553, 1555, 1558); »Introitus tricesime ciuitatis Montisgrecensis« (1556). »Introitus tricesime ciuitatis Zagrabiensis« (1557); U registru iz 1544. upisano je da su u to vrijeme bili tridesetničari Luka Zekel i Benedikt Looz (MHZ XIII, 93).

¹⁰ MHZ XIII, 107, 121, 122, 123, 126, 128, 138, 146, 147; ispostava tridesetnice navodi se odmah iza imena trgovca a prije naznake robe (»...12 die (septembris) Anthonius Sybenychky in filiali Twropolja induxit panni...«, MHZ, XIII, 126). Kroz ispostavu u Turopolju najviše su se uvozile različite vrste sukna a izvezile svinje.

Prilog poznavanju tridesetine u XVI st.

Naziv tridesetnice	1552.	1553.	1554.	1555.	1556.	1557.	1558.
Berdowch	+	+	+	+	+	+	+
Czwehthlyn			+				
Dwboch				+			
Klanyech	+	+	+	+	+	+	+
Krapina	+	+	+	+	+	+	+
Kraschych	+	+		+	+	+	+
Zagreb	+	+	+	+	+	+	
Zamobor	+			+	+	+	+

Najveći promet robe odvijao se preko ispostave tridesetnice u Zagrebu a najmanji preko ispostava u Czwehthlynu i Dwbochu. Međutim, od 1545—58. razrezan prihod od tridesetine na robu zagrebačkih trgovaca kretao se u ovim iznosima:

Godina	razrezan prihod u florenima, denarima i bečima	uplaćen prihod
1544.	102 fl. 51 d.	25 fl. 24 d.
1545.	232 fl. 35 d.	5 fl. 12 ½ d.
1546.	219 fl. 30 ½ d.	—
1547.	354 fl. 89 d.	—
1548.	224 fl. 34 ½ d.	—
1549.	348 fl. 47 ½ d.	—
1550.	204 fl. 92 d.	—
1551.	302 fl. 59 d.	145 fl. 68 d.
1552.	277 fl. 36 ½ d.	120 fl. 16 ½ d.
1553.	337 fl. 35 ½ d.	224 fl. 97 ½ d.
1554.	314 fl.	208 fl. 9 ½ d.
1555.	237 fl. 28 d.	133 fl. 22 d.
1556.	244 fl. 40 ½ d. 1 b.	67 fl. 59 ½ d.
1557.	395 fl. ½ d.	192 fl. 98 ½ d.
1558.	205 fl. 67 ½ d.	95 fl. 49 ½ d.

¹¹ Prihodi tridesetine od 1552—58. upisani su u registre prema angarijama tj. tromjesečju. U prvoj angariji upisan je najprije »Introitus tricesime Zagradiensis« gdje su prema mjesecima i danima upisani podaci o trgovcima, vrsti robe i tridesetinskom zaduženju i uplati. Zatim su u istoj angariji unijeti podaci o prometu robe i tridesetini na ostalim tridesetničkim ispostavama (»Introitus tricesime Za-

Iz navedenih podataka vidi se da je najveći prihod tridesetine, razrezan 1557. na stoku i robu zagrebačkih trgovaca, iznosio 395 fl. $\frac{1}{2}$ d. a ukupni promet prema registru tridesetine iz te godine 7118,3 florena.¹² Najmanji prihod od tridesetine, razrezan 1550, iznosio je 204 fl. 92 d. a ukupni promet 4107,5 florena.¹³ Ukupni prihod tridesetine razrezan na promet robom i stokom zagrebačkih trgovaca u razdoblju 1544—58. iznosio je, dakle 4000 fl. 47 d. 1 beč. Od razreznog tridesetinskog prihoda u registrima je evidentirana naplata u iznosu 1218 fl. 57 $\frac{1}{2}$ denara. Najviše je naplaćeno 1553. u iznosu od 224 fl. 92 $\frac{1}{2}$ denara, dok za g. 1546—50. nisu iskazane nikakve uplate.

Utvrđivanje iznosa razrezane tridesetine za određenu vrstu robe ili stoke koju su zagrebački trgovci uvozili ili izvozili pruža, uz ostalo, uvid u cijene njene tržne vrijednosti, jer tridesetina predstavlja dvadeseti dio cijene oca-rinjene robe ili stoke.¹⁴ Prema podacima o razrezu tridesetine na kožu i stoku od 1544—58. tridesetina za bika, vola i mladog vola iznosi 50, za kravu 32, za tele 10 a za mladog konja 25 denara. Kod svinja tridesetina varira od 5 do 16 denara. Za volovske kože kreće se u rasponu od 186 do 300 d. za 100 komada, dok je znatno manja za janjeće i ovčje kože, od kojih se razrezuje od 15 do 30 d. za 100 komada. Skuplje od ovčjih bile su lisičje kože, od kojih se za 100 komada plaćalo 67 do 100 denara.¹⁵

Prilikom razreza tridesetine carinici su postupali prema nalogu Ferdinanda I od 11. VI 1539. kojim je bio tačno određeno u kojem se iznosu tri-

grabiensis in filiali Berdowch«, »Introitus tricesime Zagrabiensis filialis Kraschych« itd.). Tim redom upisani su podaci i za ostale angarije kroz čitavu godinu (osim g. 1558, u kojoj svaka angarija počinje s »Introitus tricesime Zagrabiensis in Samobor«). Pod »Introitus Zagrabiensis« podrazumijeva se tridesetnička ispostava u Zagrebu (MHZ XIII, 161—248). Da je tridesetnička ispostava bila u Zagrebu, vidimo iz kraljeva pisma od 18. XII 1537. kojim javlja da je Ludoviku Pewkryju oduzeo upravu tridesetnice »vt requisiti presentibus mox tricesimas prescriptas, tam in Varasdiensi, quam eciam Zagrabiensi ciuitatibus, aliisque in locis earundem filialibus existentibus, huic homini nostro... assignare debeatis.« (F. Šišić, *Acta comitialia regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae* II, MSHSM 36, 1915, 117).

¹² E. S. M a k o v a, Sostojanje zagrebskoj trgovli v seredine XVI v. po dannim tamožennyh zapisei gorodskoj kommuny. Sovetskoe slavjanovedenie 4, Moskva 1966, 49.

¹³ n. dj., 49.

¹⁴ Prema ispravi od 31. V 1498, od svakih 30 fl. naplaćivan je 1 fl. tridesetin-skih pristojbi (Tkalčić, O staroj zagrebačkoj trgovini, 224). Međutim, u registru o razrezu tridesetine iz 1539. ubilježeno je da se od vrijednosti 20 fl. ubire 1 fl. (R. Horvat, *Hrvatske carine 1539*, VZA XII, 1910, 234). Limitacija o razrezu tridesetine na robu i stoku iz 1546. završava ovom napomenom: »Si que in hoc regesto res alicue obmisse forent aut mencio de eisdem non fuisset facta, tricesimatores et contrascribe aduertere debent vt iuxta illarum pretia limitentur et de singulis viginti florenorum rebus florenus unus exigatur quem admodum eosdem tricesimatores et contrascribas in exigendis huiusmodi vectigalibus iuxta hunc supra-scriptum ordinem suma fidei industriae facturos confidimus nostramque in eo expressam ac seriam exequenturi voluntatem. Datum in ciuitate nostra Vienna decima octaua di mensis Marty. Anno domini MD quadragesimo sexto Regnorum nostrorum Romani decimo sexto reliquorum vero omnium vigesimo (Ungarisches Gedenkbuch 385, fol. 37 r, v, Hofkammerarchiv Wien; dalje UGW). Prema registru o razrezu tridesetine od 14. VI 1571, za robu ili stoku koja nije nabrojena tridesetina se naplaćuje na taj način da se od vrijednosti 20 fl. ubire 1 fl. tridesetinske pristojbe (UGW, 385, fol. 250 r- 271 r).

¹⁵ Tabela: Razrez tridesetine I.

desetina ubire od pojedine vrste trgovačke robe ili stoke. Prema tom nalogu, od konjića se naplaćivalo 25, od vola 50, od krave 32, od mladog vola 25, od 100 komada volovskih koža 250, od 100 komada ovčjih koža 15, a od 100 janjećih koža 10 denara.¹⁶ Iz naloga Ferdinanda I od 31. III 1546.¹⁷ upućenog i slavnoskoj tridesetnici saznajemo da je već 1545. stupio na snagu novi propis o ubiranju tridesetine. Dakle, prema limitaciji iz 1545. trebalo je za stoku i kožu naplaćivati ovu carinu: od vola 1 fl.; od bika 1 fl.; od krave 60 den.; od konja i kobile 1 fl.; od mladog goveda 40 d.; od jednogodišnjeg teleta 5 d.; od jednomjesečnog ili dvomjesečnog teleta 2 d.; od 100 janjadi prije blagdana sv. Ivana Krstitelja 75 d.; od 100 janjadi poslije blagdana sv. Ivana Krstitelja kao i od 100 ovaca 2 fl.; od utovljene svinje 10 d.; od neutovljene svinje 5 d.; od 100 volovskih koža 3 fl.; od 100 telećih neobrađenih koža 33 d.; od 100 obrađenih ovčjih i sličih koža 50 d.¹⁸

Ova limitacija o ubiranju carine važila je samo do 18. III 1546. kad je kralj ponovo povisio tridesetinu za pojedine vrste stoke.¹⁹ Ni s novim povišenjem nije bio zadovoljan pa je u spomenutom pismu od 31. III 1546. upozorio da je zbog nevolje i teških pretjeranih izdataka primoran povećati tridesetinu samo na stoku.²⁰ Novo povećanje bilo je dvostruko od iznosa razrežanog prema limitaciji iz g. 1546.

¹⁶ Horvat, n. dj., 230—235.

¹⁷ UGW 385, fol. 24 v, 25 r, v.

¹⁸ Iz kraljeva naloga od 12. VI 1545. znamo da je novi propis izdan 27. II 1545. a kralj u svom pismu nalaže da se on primjenjuje od 28. III 1545 (UGW 385, 17 r, v, 18 r).

¹⁹ Podaci za razrez tridesetine na stoku citirani u kraljevom nalogu od 31. III 1546. uzeti su iz limitacije od 18. III 1546. Navodim promjene tridesetinskih pristojba u novoj limitaciji:

od kobile 80 d.; od mladog goveda 50 d.; od jednogodišnjeg teleta; 10 d.; od jednomjesečnog ili dvomjesečnog teleta 4 d.; od 100 janjaca prije blagdana Ivana Krstitelja 1 fl.; od 100 janjaca poslije blagdana Ivana Krstitelja, kao od 100 ovaca 3 fl.; od utovljene svinje 15 d.; od neutovljene svinje 8 d.; od 100 kravskih koža 2 fl.; (UGW 385, fol. 24 v — 25 v). Uspoređujući te podatke s podacima u limitaciji iz 1545. možemo ustanoviti kod koje vrste stoke je tridesetinska pristojba bila povećana.

²⁰ U spomenutom nalogu zabilježena je i nova tridesetina koja je dvostruko veća od one određene limitacijom iz 1546. Tekst nove limitacije izdane 21. III 1546. glasi: »Nova limitatio vectigalis ac tricesimarum que iuxta nuperrime per nos auctam et institutam tricesimam vltra priores constitutas tricesimas ac vectigalia de pecoribus in regno nostro Hungariae ac Sclauoniae etc. per officiales et exactores separatim exigi ac colligi debent, nimirum

De singulis bobus florenus vnus	fl. I	
De tauris similiter florenus vnus	fl. I	
De vaciis denarii sexaginta		d. LX
De singulis equis florenus vnus	fl. I	
De singulis equabus dinarii octoginta		d. LXXX
De juuenco et juuena denarii quinquaginta		d. L
De vitulo vnus anni denarii decem		d. X
De vitulo vnus uel duorum mensium denarii quatuor		d. IIII
De ouibus centum et capris floreni tres	fl. III	
De centum agnis hyeme productis usque festum natiuitatis beati Joannis Baptistae florenus vnus	fl. I	

U svom pismu od 27. VIII 1545. kralj odbija da pola guldena novog povećanja tridesetnice, »so wir alain auf vnnderhaltung vnnsers Hoffstats aufgericht«, ostavi za potrebe Gradecu.²¹ Međutim, u jednom pismu od 26. I 1546. nalaže da se spomenuto povećanje od pola guldena (florena) za svakog vola dijelom upotrijebi za namirivanje štete nanesene građanima od grofa Zrinskog²² a dijelom za utvrđivanje grada.²³ Preko tridesetničkih ispostava zagrebački trgovci su prevezli g. 1545. 95 volova i 97 svinja, a 1546. 148 svinja, 1 konjića, 17 krava i 5 mladih volova.²⁴ No njima nije tridesetina na stoku razrezana prema novom propisu iz 1545. već su zaduženi tridesetinom prema nalogu iz 1539. Tek u registru prihoda tridesetine za 1547. nalazimo prvi podatak da je zagrebački trgovac zadužen s dvostrukom tridesetinom. U spomenutom registru 14. VI zabilježeno je:

»... Mathias Dely abegit boues 1^c XX iuencos L — flor. LXXII, den L.
Dupla facit flor. II^c XVII ½«²⁵

Tridesetnica od stoke zagrebačkog trgovca M. Delija obračunata je ovako: za 120 volova razrezano je 60 fl. tridesetine to jest 50 denara po volu, a za 50 mladih volova razrezano je 12½ fl. to jest 25 denara po mladom volu što ukupno iznosi 72 fl. i 50 denara. U ovom slučaju iskazana je i dupla tridesetina. Obračunavajući duplu tridesetinu carinici su postupili prema kraljevu nalogu od 31. III 1546.²⁶ pa su za vola zaračunali razliku od 150 denara što za 120 volova iznosi 180 florena a za mladog vola razliku od 75 denara što za 50 mladih volova iznosi 37 fl. i 50 denara. Dvostruka tridesetina iznosila

Item post festum Joannis Baptistae sicuti de ouibus		
centum floreni tres	fl. III	
De singulis porcis saginatis denarii quindecim		d. XV
De porcis communibus non saginatis denarii octo		d. VIII

Hoc descripto ac signato modo tricesimatores et officiales nostri in prefatis regnis nostris nouum vectigal ac tricesimam nuper per nos auctam et institutam vltra id, quod antea dari solitum est de quo specialem limitationem ac ordinem habent, de pecoribus hic et supra recensitis, exigere et percipere ab omnibus debent. Executori in eo nostram seriam et omnimodam voluntatem (UGW 384, fol. 262 v — 263 v).

²¹ MHZ XII, 271.

²² Zagrebački kaptol se 22. XII 1544. tuži kralju Ferdinandu na nasilja što kaptolski kmetovi podnose od vojnika bana Nikole Zrinskoga. 14. I 1545. kralj nalaže banu da odvede vojnike s imanja biskupa i Zagrebačkog kaptola (E. L a s z o w s k i, Monumenta Habsburgica regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae III, Zagreb 1917, 230, 236; dalje MHCDS). Nema vijesti o šteti nanesenoj zagrebačkom Gradecu, ali možemo pretpostaviti da su vojnici bana Nikole nanosili štetu i varoši.

²³ MHZ XII, 274.

²⁴ Tabela: Razrez tridesetine I.

²⁵ MHZ XIII, 125; 4. VIII 1547. Gašpar Pastor je izveo 25 volova uz carinu od 28 fl. 75 d., ali dupla tridesetina nije tom prilikom razrezana (MHZ XIII, 125); 16. IX izveo je S. Šafranić 4 vola i 4 mlada vola i zadužen je običnim iznosom tridesetine: 50 d. za vola i 25 d. za mladog vola (MHZ XIII, 126); 7. XI Bartolomej Dianković je izveo 15 volova i 15 mladih volova. Razrezano mu je 11 fl. 25 d. obične i 33 fl. 75 d. duple tridesetine (MHZ XIII, 128); 23. XI A. Šibenički i S. Šafranić su izvezi 30 volova i 20 mladih volova. Njima i Diankoviću obračunata je dupla tridesetina kao i kod M. Delija (MHZ XIII, 128). 19. X 1548. M. Masnec i S. Šafranić izvezi su 13 volova i bikova i zaduženi su s 8 fl. tridesetine tj. ukupno 50 d. više nego u slučaju kad je tridesetina razrezivana samo na volove i ukupno 50 d. više kod duple tridesetine koja iznosi 23 fl. (MHZ XIII, 136).

²⁶ UGW 385, fol. 24 v, 25 r, v.

je, dakle, 217 fl. i 50 denara. Iznos duple tridesetine u tom registru veći je od dvostrukog iznosa obične tridesetine, jer se osnovna tridesetina obračunavala prema propisu o carinjenju iz 1539. a ne onom iz 1545.

Dvostruka tridesetina zaračunavala se, također, i kod trgovine svinjama. A. Šibenički i S. Šafranić izvezli su 20. XI 1548. »porcos saginatos L ac comunes I^c XXXVII«. ²⁷ Bez obzira na težinu, za svaku su svinju bili zaduženi s 5 denara tridesetine ²⁸ to jest ukupno s 9 f. 35 denara. Ubilježena je i dupla tridesetina u iznosu od 28 fl. i 57 denara. Prema tome, carinici su i u tom slučaju postupili u skladu s propisom o ubiranju duple tridesetine pa su za svaku slabu svinju obračunavali još 11 d. a za svaku dobru još 27 denara. ²⁹ Kad je 26. XII 1548. postolar Laurencije izvezao 18 slabih svinja, razrezana je posljednja dvostruka tridesetina na stoku. ³⁰ U registrima iz 1547. i 1548. kao i u ostalim sačuvanim registrima ukupna svota razrezane tridesetine iskazivana je na svakoj strani registra, ali u njoj nije sadržan iznos duple tridesetine. ³¹ Da li je ta dvostruka tridesetina ostavljena Gradecu za utvrđivanje i popravak zidina i kula, kao što je za tu svrhu isplaćivana obična tridesetina, ili je ona drugačije upotrijebljena, ne možemo iz poznatih dokumenata utvrditi.

Od 1549—53. tridesetina za vola i mladog vola razrezivala se u iznosu od 50 denara za jednogodišnjeg konjića, 1552, 1557. i 1558. 25 denara a za jednogodišnje tele 10 denara. Dakle, nakon što se na stoku nije više razrezivala dvostruka tridesetina, tridesetničari su od zagrebačkih trgovaca i nadalje ubirali tridesetinu prema propisu iz 1539.

Sačuvana limitacija iz 1571. ³² pokazuje da tridesetina koju je trebalo ubirati od volova, bikova, goveda i teladi nije, doduše, dvostruka kako je bila

²⁷ MHZ XIII, 137.

²⁸ Udovica Magicha izvezla je istog dana 15 slabih svinja i bila također zadužena s 5 denara po komadu (MHZ XIII, 137).

²⁹ Da je za slabe svinje razrezivana dupla tridesetina od 11 denara, vidimo iz razreza duple tridesetine na svinje udovice Magičke, A. Šibeničkog i B. Djančinovića (MHZ XIII, 137, 138).

³⁰ MHZ XIII, 138. Dupla tridesetina je razrezana i na volovske kože, iako nije bila predviđena u propisu iz 1546. Tako je S. Šafranić 24. IV 1547. zadužen s 25 denara za 5 volovskih koža (MHZ XIII, 123); B. Djančinović s 35 d. za 70 koža (MHZ XIII, 124); iste godine je S. Šafranić izvezao volovske kože i nije pritom zadužen za duplu tridesetinu (MHZ XIII, 126).

³¹ MHZ XIII, 125, 128, 136, 137, 138.

³² 14. VI 1571. određeno je novo ubiranje tridesetine: od vola fl. 1 Pf. H. 50; od bika fl. 1 Pf. H. 50; od mladog goveda fl. 1.

Ako jedan volovski trgovac, pored 100 volova, tjera više od 10 mladih goveda, one iznad 10 mora vratiti natrag ili od svakog pojedinog platiti 1 1/2 Guldena. Nadalje je određeno: od konja fl. 1 Pf. H. 50; od krave fl. 1 Pf. H. 20; od teleta jednogodišnjeg ili dvomesečnog Pf. H. 10 (jednogodišnje tele ubraja se u govedo); od 100 ovaca fl. 6; od 100 janjaca prije dana sv. Ivana Krstitelja fl. 3; od 100 janjaca nakon toga dana fl. 6; od 1 utovljene svinje Pf. H. 32; od 1 neutovljene svinje Pf. H. 16; od jednogodišnje svinje Pf. H. 8; od stotine neizrađenih volovskih koža fl. 3; od stotine izrađenih volovskih koža fl. 4; od stotine kravskih ili običnih neobrađenih koža fl. 2; od stotine izrađenih kravskih ili običnih koža fl. 3; od stotine neizrađenih telećih koža Pf. H. 35 1/2; od svake pojedine kože 1 bečki pfenig od stotine izrađenih telećih krzna Pf. H. 66 2/3; od svakog pojedinog krzna 2 bečka pfeniga od stotine neizrađenih ovčih koža Pf. H. 30; od stotine izrađenih ovčih koža Pf. H. 50; od stotine ovnovskih ili kozjih koža Pf. H. 40; od stotine izrađenih janječih koža Pf. H. 15 (UGW 385, fol. 250 r — 271 r).

propisana limitacijom od 21 III 1546, ali je mnogo veća od one koja se ubirala od stoke zagrebačkih trgovaca. Činjenica da su tridesetničari morali postupati prema kraljevim uputstvima o naplati tridesetine i razrezivati odnosno ubirati veću tridesetinu od one određene propisom iz 1539.³³ objašnjava, uz ostalo, zašto poslije 1553. nema nikakve trgovine volovima i govedima.³⁴ Do 1553. plaćala se tridesetina za svinje bez obzira na težinu, 5 denara, od 1554. za slabe svinje 8 a za ugojene 15 denara,³⁵ pa je tako razrezivana tridesetina odgovarala cijenama u limitaciji iz 1546.³⁶ Trgovina svinjama obavlja se i poslije 1553, iako je i ona od 1556. mnogo slabija nego što je bila prije.³⁷

Tridesetina na sukno razrezivala se od komada sukna i to kod svih vrsta³⁸ osim kod sukna nazivanog grisius albus i grisius niger³⁹ gdje se razrezivala po teretu. Najviše su se uvozila jeftinija sukna a skupa mnogo rjeđe. Od komada sukna karasie plaćalo se 50 denara tridesetine samo 1544. i 1545. a inače 40 denara. Kod mezwpana, veoma traženog sukna, tridesetina je iznosila 25 denara po komadu a 1547. i 1553. povećana je na 33,3 denara. Od sukna stameth, pergomar, wyzyn, s kojim se mnogo trgovalo, plaćala se od 1544—58. nepromijenjena tridesetina u iznosu od 50 d. po komadu a kod sukna tynkesspiller u istom razdoblju po komadu 25 denara. Štaviše, kod sukna subducture naplaćivano je od 1549—58. po komadu 15 denara umjesto ranijih 20 d. a kod sukna trigler od 1551. 15 d. po komadu umjesto 25 d., koliko se plaćalo 1546, 1547. i 1550. Međutim, povećanje tridesetine zabilježeno je samo kod skupih tkanina. Kod sukna granatus de ottanto razrezano je 1550. po komadu 250 d. a 1551. 300 denara dok je kod sukna scarlatinus tridesetina najviše varirala i to od 100 d. po komadu sukna 1550. do 300 d. 1554. Prema limitacijama o ubiranju tridesetine za pojedine vrste sukna iz 1539,⁴⁰ 1545,⁴¹ i 1546.⁴² od komada sukna stameth trebalo je naplaćivati 1 fl. a naplaćivano je samo 50 denara. Naprotiv, tridesetina za sukna pergamer, wyzyn, tynkesspiller, vratislaviensis⁴³ razrezivana je u skladu sa spomenutim limitacijama.

³³ U uputstvu I. Lenkoviću i J. Mordaxenu od 17. II 1560. kralj traži da se uz godišnju pomoć od 300 rajnskih guldena varoš odrekne svojih privilegija i piše: »vnd sie vermug derselben khainen alter dreissigist von iren Handtierungen vnd khauffmans waren, sondern allain de new staigerung oder Dupla bezalen« (MHZ XII, 402). U Instrukciji od 19. III kralj prekorava službenike tridesetine u Slavoniji da deklariraju malo volova već uglavnom bikove i kaže: »aber bey dem Aufschlag Laibach gib der Ox-Aufschlagzol vnd Steigerung wol zween Gulden und achtzehn Kreuzer, vnd der Stier und fünfzig Kreuzer, vnd also der Ox vmb ain Gulden vnd achtvndzwainzig Kreuzer mehr, als der Stier gibt« (UGW 385, fol. 112 r); usp. Makovu, n dj., 50.

³⁴ Tabela IV.

³⁵ Tabela: Razrez tridesetine I.

³⁶ UGW 385, fol. 26 r — 37 r.

³⁷ Tabela IV.

³⁸ Tabela: Razrez tridesetine II.

³⁹ Kod sukna grisius albus često je, kao i kod mnoge druge trgovačke robe, u registrima ubilježena vrijednost uvezenog sukna. Tada se dvadeseti dio vrijednosti razrezao kao tridesetinska pristojba (MHZ XIII, 100, 103, 104, 117, 118, 126, 159, 168, 169, 170, 216, 220, 228, 243); isto i kod sukna grisius niger (MHZ XIII, 100).

⁴⁰ Horvat, n. dj., 230—235.

⁴¹ UGW 385, fol. 8 v — 15 r.

⁴² UGW 385, fol. 26 r — 37 r.

⁴³ Tabela: Razrez tridesetine II.

Tridesetina od hrane i ostale robe razrezivala se prema različitim mjerama, kod meda na pr. od četvrtinke (quartale), tereta (pondus) bačvice (tunnella), posudice (vasculum), posude (vas).⁴⁴ Prema podacima iz 1545, za četvrtinku meda razrezivano je 50 denara a tridesetina za teret kretala se od 10 do 20 denara.⁴⁵ Od posudice meda razrezivano je 50 d. a od posude 100 denara. Trgovci iz zagrebačkog Gradeca mnogo su uvezli maslinovo ulje. Od centenarija ulja razrezivalo se 25 d. tridesetine, od bačvice 50 d. a u toku 1557. tridesetina na teret ulja porasla je od 40 na 100 denara. Teret i bačvica naranača carinjene su 25 d. a teret soli s 5 denara. Papar se mjerio na centenarije i libre. Od libre papra naplaćivalo se 2 d., od centenarija 200 d. a od libre šafrana 50 denara.⁴⁶ Na uvezenu malvaziju plaćalo se od posude 50 d. a od bačvice 25 d. tridesetine, dok se od tereta izvezena vina koje su zagrebački građani veoma rijetko izvozili naplaćivalo samo 5 denara.⁴⁷ Od žitarica se pšenica izvozila uz naplatu tridesetine po 2 d. za hrpu (chorus) a od centenarija riže naplaćivano je 20 denara. Mnogo se trgovalo s voskom a tridesetina je razrezivana od 20 do 150 d. po centenariju.⁴⁸

Analiza tridesetinskih registara za razdoblje od 1544—58. kao i ostalih dokumenata pokazuje da je najviše povećana tridesetina na stoku, osobito volove, koja čini najveći dio izvoza zagrebačkih građana. Naprotiv, kod sukna, napose jeftinijeg, koje čini najveći dio njihove uvozne trgovine, tridesetina je uvijek ista ili, štaviše, pokazuje tendenciju opadanja.⁴⁹

⁴⁴ Tabela: Razrez tridesetine III.

⁴⁵ Prema registru o ubiranju tridesetine iz 1539, četvrtinku i teret brašna trebalo je platiti 50 denara.

⁴⁶ Vrijednost određene robe ili hrane izražena je često u novcu a 20. dio njene vrijednosti razrezan je za tridesetinsku pristojbu. Tako je najčešće ocarinjena ova roba: res mercantiae, res parvales (MHZ XIII, 95—103, 105—126, 128—138, 140—143, 145, 146, 148—165, 167—171, 173—185, 187—195, 197—204, 206—213, 215—229, 231—243), pisces (MHZ XIII, 102, 175, 178, 184, 187, 194, 199, 231), polipi (MHZ XIII, 104, 220), crocus (MHZ XIII, 175, 178, 184, 187, 194, 244, 245), anguillae (MHZ XIII, 139, 223, 237, 238), lana pileatorum (MHZ XIII, 200, 202, 203, 209, 212, 216, 218, 222, 228, 236, 246, 247), caligae rusticales (MHZ XIII, 127, 128, 136, 195, 196, 207, 234).

⁴⁷ Vino je u dva navrata izvezao zagrebački građanin Gašpar Pastor i to 19 tereta 27. IV 1554. i 7 tereta 27. VII 1554 (MHZ XIII, 188, 193).

⁴⁸ Tabela: Razrez tridesetine III.

⁴⁹ Potrebno je, također, upozoriti na neke pogreške u registrima o razrezu tridesetine za razdoblje 1544—58. To su u prvom redu štamparske pogreške a i pogreške u radu samih tridesetničara. Navodim primjere najočitijih štamparskih pogrešaka: 5. V 1550. P. Šafranić je uvezao sukno i to 1 komad pergomara, 4 komada karasie i 1 komad subducture a na tu robu razrezano je 1/2 fl. tridesetine; 6. V i. g. P. Nemecu samo na 2 komada subducture razrezano je 40 d. tridesetine (MHZ XIII, 149); 23. V 1556. N. Bogdan izvezao je 80 hrpa (chorus) žita a tridesetina iznosi 16 d, dok istog dana i 30. V I. Zregianu kod izvoza žita razrezuju 2 d. od hrpe. Dakle, u slučaju N. Bogdana riječ je o 8 a ne 80 hrpa žita (MHZ XIII, 214). 12. III 1553. G. Lazar je uveo 4 komada sukna karasie. Tridesetina je razrezana u iznosu 4 fl. 60 d. umjesto 1 fl. 60 d. Međutim, u zbroju stranice: »Latus facit...« iskazan je 1 fl. 60 denara (MHZ XIII, 172). 15. VI 1555. A. Šibenički uvezao je 100 komada sukna karasie i na to sukno trebalo je da plati 4 fl. tridesetine. Očito je i u tom slučaju riječ o 10, a ne 100 komada sukna (MHZ XIII, 202). 4. V 1558. I. Teletić uvezao je 8 komada sukna karasie, 2 komada sukna mezwpnan, 1 komad pergomara i za 3 fl. pušćanog praha. Kao tridesetinsko zaduženje upisano je 3 fl. 35 d. umjesto 4 fl. 35 d. Međutim, u zbroju stranice uračunata je ispravna svota (MHZ XIII, 239). Kod razreza tridesetine bilo je slučajeva da su istu robu, kadkad i isto-

Prihod od tridesetine, ubiran prema registrima prometa robe i razreza tridesetine,⁵⁰ bilježen je također, i u računima gradskih prihoda⁵¹ i u gradskim registrima prihoda od tridesetine.⁵² Novac od tridesetine primali su suci⁵³ od građana ili od napose izabranih ubirača tridesetine. God. 1545. dužnost ubirača su obavljali Grgur Barberius i Martin clipeator,⁵⁴ 1549. Grgur Barberius,⁵⁵ 1553, 1557,⁵⁶ 1559. Laurencije Bogdan⁵⁷ a 1572. bilježnik Pavle

ga dana, različito ocarinili. 26. X 1548. M. Masnec uvezao je 14 komada sukna karasie, 4 komada stametha i 6 komada mezwpana, na što je razrezana tridesetina od 11 fl. 10 d. umjesto 9 fl. 10 denara. Istog dana A. Šibenički je uvezao 6 komada sukna karasie, na što je razrezana tridesetina 2 fl. 40 d, 1 komad pergamera ocarinjen s 50 d, 2 komada stametha ocarinjena s 1 fl. i 4 komada mezwpana ocarinjena s 1 fl, dakle, ukupno 4 fl. 90 denara (MHZ XIII, 136, 137). 7. T 1549. A. Šibenički zadužen je za 3 komada sukna karasie, 2 komada mezwpana i 2 komada pergomara umjesto 2 fl. 70 d. s tridesetnicom u iznosu od 6 fl. 20 denara. Istog dana je razrezana tridesetina po komadu karasie 40 d. i po komadu mezwpana 25 d. a 11. VII P. Supanu po komadu pergomara 50 denara (MHZ XIII, 140, 142).

Preko ispostave Turopolje A. Šibenički je izvezao 3. XII 1550. 18 mršavih svinja za koje je trebalo da plati 1 fl. 40 d. tridesetine, dakle oko 7,7 d. po svinji. 13. XII B. Borsos i B. Djančinović izvoze 42 mršave svinje a Šibenički 25 mršavih svinja; oni su zaduženi s 5 d. po svinji u ime tridesetine kao i B. Djančinović koji je na ispostavi Turopolje 2. I 1550. izvezao 40 mršavih svinja (MHZ XIII, 146). Bilo je slučajeva da su tridesetničari pogrešili na štetu tridesetinskih prihoda. Tako je Š. Šafranić uvezao 2 komada sukna karasie i 2 komada sukna subdukture uz tridesetinsko zaduženje od 90 denara (MHZ XIII, 135). G. Lazar uvezao je 4. V 1555. 10 komada sukna karasie, 6 mezwpana, 6 stametha i 9 pergomara a tridesetina mu je razrezana u iznosu od 8 florena (MHZ XIII, 201). Da se u tim slučajevima ne radi o promjeni razreza tridesetine na određenu vrstu sukna već o pogreški tridesetničara, vidimo iz carinjenja iste robe kod drugih trgovaca u istom mjesecu i godini kao i kod gore spomenutih trgovaca.

Od vrijednosti robe izražene u novcu u ime tridesetinske pristojbe razrezuje se njen dvadeseti dio. Međutim, nalazimo, iako vrlo rijetko, da je iznos manji od dvadesetog dijela vrijednosti robe. Tako je G. Kramaru 6. X 1545. na papar u vrijednosti od 2 fl. razrezana tridesetina u iznosu od 2 denara (MHZ XIII, 102). 26. X 1544. pogreškom u tisku, umjesto zarezava umetnuta je crtica, pa se čini da je M. Masnec na med u vrijednosti od 4 fl. bio zadužen sa 75 d. tridesetine, a on je izvezao meda u vrijednosti od 4 fl. 75 d. i platio tridesetinsku pristojbu od 24 denara. Zbroj na koncu stranice potvrđuje ispravnost takvog zaključivanja (MHZ XIII, 93).

⁵⁰ MHZ XIII, 248, 255, 259.

⁵¹ U godinama 1535, 1538, 1548, 1557. i 1590. Vidi Tabelu A.

⁵² MHZ XIII, 248, 255—259; MHZ XVI, 229—230, 253, 259.

⁵³ Prema odluci čitave općine od 6. II 1568, sve redovne kao i ostale prihode grada trebalo je predavati gradskom sucu kome su pridodana još dva uglednija građana. Trebalo je da oni te prihode i one tridesetinske pohrane u škrinju koja će stajati u sakristiji crkve. Od te škrinje jedan ključ posjeduje sudac a ostala dva spomenuti ugledni građani, i oni mogu samo zajedno do novca pohranjenog u škrinjici (MHZ XV, 51).

⁵⁴ Nazivaju se thesauri ciuitatis seu exactores tricesime (MHZ XIII, 248).

⁵⁵ MHZ XIII, 248.

⁵⁶ Matasović tvrdi da je »1557 vodio gričku tridesetnicu notar Matej (literat) Zalatkoki« (n. dj., 129). Međutim, sudac (ne notar) Zalatkoki vodi samo registar primitka tridesetinskih novaca. Prihod od tridesetine evidentiran je u posebnoj registru vođenom po angarijama i tridesetničkim ispostavama, preko kojih se 1557. vršio promet robom zagrebačkih trgovaca (MHZ XIII, 223—236). Gradske registre prihoda od tridesetine vodili su ovi suci: za 1557—59. sudac M. Zalatkoki (MHZ XIII, 255), za 1577. i 1578. sudac I. Teletić (MHZ XVI, 215, 229), za 1584, 1588. i

Bridović.⁵⁸ U odsutnosti suca i surrogatus iudex ubirao je novac od tridesetine.⁵⁹ Iznose primljenog novca gradski sudac je iskazivao u spomenutim registrima i računima upisujući ime trgovca, godinu i uplaćenu svotu tridesetine. U »Introitus pecuniarum« za 1548. sudac Matija Deli je iskazao svotu od 20 fl. 20 d. koju je za prvu angariju te godine primio od trgovca Antonija Šibeničkog.⁶⁰ Prema razrezu tridesetine za 1548. spomenuti trgovac bio je dužan da tu svotu plati i on ju je u potpunosti namirio.⁶¹ Sudac Deli bilježi, također, bez specifikacije, da je iz tridesetinskih prihoda primio još 6 florena. Ukupna uplata ubilježena 1548. iznosila je, dakle, 26 fl. 20 d. a razrezana tridesetinska svota 224 fl. 34½ denara. U registru primljenih novaca od tridesetine sudac Ivan Bogdan upisuje da je za posljednju angariju 1544. primio od Mihajla Mihalića 11 florena.⁶² U registru razreza tridesetine iz 1544. Mihajlo Mihalić i Mihajlo Sugnetić 16. XII su zaduženi s 25 florena tridesetine za uvezeno sukno, ali je pod istim datumom odmah ubilježeno da su zaduženje namirili. Budući da je za 1544. registar prihoda od tridesetine nekompletan,⁶³ možemo pretpostaviti da je zaduženje M. Mihalića bilo upisano u izgubljenom dijelu registra a da je on dužnu tridesetinsku svotu platio sucu Bogdanu. U gradskom registru primitka tridesetinskog novca za g. 1545—51. sudac Ivan Bogdan unosi bez specifikacije ukupni iznos koji je za 1544. primio od svojih sakupljača tridesetine⁶⁴ a pod g. 1551. bilježi iznos od 24 fl. koji je primio »a Gregorio Barberio ex pecuniis tricesime 1549«.⁶⁵ Neurednost u ubiranju tridesetine pokazuje »Introitus seu perceptio tricesimalis pecuniae Montisgrecensis Zagrabienensis« suca Ivana Jakopovića. Jakopović je 1584. ubilježio da je za razdoblje 1580—83. u ime dužne tridesetine od Petra Šafra-nića primio 7 fl. 35 denara.⁶⁶ Zbog tako neurednog ubiranja tridesetine grad

1589. sudac I. Jakopović (MHZ XVI, 253, 275, 295), za 1590. sudac G. Dombrinus (MHZ XVI, 304).

⁵⁷ MHZ XIII, 255, 258; vidi Matasović, n. dj., 143, 259.

⁵⁸ MHZ XVI, 189.

⁵⁹ MHZ XIII, 259.

⁶⁰ MHZ XIII, 16.

⁶¹ MHZ XIII, 130—132.

⁶² MHZ XIII, 248.

⁶³ MHZ XIII, 94.

⁶⁴ MHZ XIII, 248.

⁶⁵ MHZ XIII, 248. 31. XII 1554. općina potvrđuje da je od Ivana Tatempeka vrhovnog tridesetničara u kraljevini Slavoniji primila 40 fl. i 70 denara »de prouentibus tricesime mercium conciuuium nostrorum in angaria quarta presentis et infra-scripti anni protime transacta in tricesima duntaxat Zamoboriensi et eius filialibus collectis, nobisque iuxta indulta et priuilegia libertatis nostre a diuis olim Hungarie regibus graciosse concessis, ac per sacratissimam quoque maiestatem regiam, ... nobis clementer confirmata, singulis annis nobis prouenire debentibus« (MHZ XII, 341).

⁶⁶ MHZ XVI, 253; slični je slučaj zabilježen u registru istog suca iz 1589. Udovica pokojnog I. Bigona platila je te godine 20 fl. u ime tridesetinske pristojbe iz 1577 (MHZ XVI, 295). U registru primitka tridesetine sudac G. Dombrinus bilježi da je od trgovca P. Kušljana primio 18 fl. »ad persolutionem tricesime preteritorum annorum« (MHZ XVI, 304).

je imao i novčanih gubitaka,⁶⁷ a neplaćene dugove gradski službenici nastojali su utjerati i od porodice dužnika. U parničkim spisima nalazimo slučaj da se 1591. gradski fiskus suprotstavio raspolaganju s imovinom pokojnog Ivana Bigona⁶⁸ zbog nekih tridesetinskih prihoda »quos prefatus condam Joannes Byghon tempore iudicatus sui non administrasset«. ⁶⁹ Međutim, bilo je slučajeva da su građani samovoljno ispravljali pogreške gradskog suca učinjene prilikom ubiranja tridesetine. God. 1559. notar Laurencije Bogdan upisao je da su građani Juraj i Antonije Šibenički i Petar Supan prilikom plaćanja tridesetine obračunali u svoju korist iznos tridesetine koji su pod prisilom ranije platili sucu Matiji Deli.⁷⁰

Prema gradskim računima i registrima tridesetinskih prihoda za razdoblje od 1535—93, ukupni ubrani prihod tridesetine u iznosu od 1550 fl. 99½ d. 2 b.⁷¹ ne dostiže ni polovinu razrezane tridesetinske pristojbe za g. 1544—58.⁷² Iz tabele prihoda i rashoda tridesetine⁷³ u rubrici »Introitus pecuniarum« najveći iznos od 493 fl. 68 d. 1 b. iskazan je 1559. Od te svote otpada na spomenutu godinu 292 fl. a ostalo na g. 1557—58.⁷⁴ Od 139 fl. 20 d. 1 b. iskazanih 1551. 114 fl. 20 d. 1 b. otpada na 1544. a 24 fl. na 1549. godinu.⁷⁵ Od 86 fl. 53 d. iz 1578. 33 fl. 53 d. ½ b. odnosi se na 1577. godinu.⁷⁶ Najveći

⁶⁷ Bilježnik L. Bogdan koji je od 1552—59. vodio registre utrošenog tridesetinskog novca ubilježio je među izdacima iz tridesetine za 1557. kako je od G. Lazara u ime tridesetine za 1553. primio cvajare kokošice (vrsta novca) u iznosu od 15 fl. 20 d. po obračunskom kursu 2 denara za 3 cvajara. Kad je 1557. bilježnik u Ljubljani nabavljao robu, obračunavao je 3 cvajara za 1 krucifer, pa je prema njegovu zapisu nastao gubitak u iznosu od 5 fl. 6 d. 2 b. (MHZ XIII, 348). Na 7 fl. primljenih u ime tridesetine od B. Djančinovića na sličan je način izgubljeno 2 fl. 2 krucifera (MHZ XIII, 357). U »perceptio tricesime« za god. 1572. sudac Andrija Šafranić bilježi izjavu I. Teletića da je na račun svoje tridesetine predao 4 fl. bilježniku P. Bridoviću. Šafranić izjavljuje, u svojstvu suca, da mu nije poznato kome je bilježnik taj novac dao. P. Bridović umro je 29. V 1572. pa o tom sporu nema više vijesti (MHZ XVI, 189, 190).

⁶⁸ »... si quispiam de bonis et rebus prefati condam Joannis Byghon aliquid sibi attribui voluerit, id primum ad instantiam predicti fisci soluere debeant et teneantur« (MHZ XIV, 404).

⁶⁹ MHZ XIV, 404.

⁷⁰ Radi se o 15 talera po osobi (ukupno 45 talera = 42 fl.), koje je svaki od njih prisilno platio, ali u bilješci nije upisano na koju se godinu naplata odnosi. U vrijeme suca Matije Delija sačuvan je »introitus pecuniarum« za 1548. u kojem je kao ukupni primitak u ime tridesetine iskazano samo 26 fl. 20 d. (MHZ XIII, 16—17). Matija Deli bio je gradski sudac i 1553. i 1554. međutim, iz tog razdoblja računi o primitku tridesetinskog novca nisu sačuvani (MHZ XIV, 172, 174). U registrima tridesetinskog prihoda od 1548—54. za Jurja i Antonija Šibeničkog i Petra Supana evidentirana su tridesetinska zaduženja i uplate iskazana u Tabeli B.

⁷¹ Tabela A.

⁷² Vidi podatke o razrezanom i uplaćenom tridesetinskom prihodu str. 197.

⁷³ Tabela A.

⁷⁴ MHZ XIII, 255—259.

⁷⁵ Iskazani broj od 139 fl. 20 d. 1 b. veći je za 1 fl. od pojedinačno iskazanih iznosa 1544. i 1549. (MHZ XIII, 248).

⁷⁶ MHZ XVI, 229—230; od 33 fl. 65½ d. iskazanih 1584. samo 13 fl. 30 d. odnosi se na g. 1584. a ostalo na g. 1580—83 (MHZ XVI, 253). Od 84 fl. 20 d. iskazanih 1588. 48 fl. se odnosi na g. 1588, ostalo na 1587. i prijašnje godine (MHZ XVI, 295), a 98 fl. iskazanih 1589. odnosi se na g. 1577, 1587. i 1588 (MHZ XVI, 295).

prihod tridesetine iskazan je, dakle, 1559. pa zatim 1535, dok je u razdoblju od 1578—93. tridesetinski prihod manji od 100 fl. na godinu. U rubrici »Exitus pecuniarum«⁷⁷ iz tabele prihoda i rashoda, u kojoj su sumarno po godinama iskazani izdaci tridesetskog novca, vidimo da je od 1545—58. utrošeno 5794 fl. 56 d. 2 b. Prema spomenutim obračunima tridesetskog novca⁷⁸ 1556. utrošeno je više od 200 fl., 1545. i 1552. više od 300 fl., 1555, 1557. više od 600 fl. a god. 1547., štaviše 2452 fl. 99 d. 1 b. U tih jedanaest godina od 1545—58. varoš je raspolagala u prosjeku s 579 fl. 44 d. iz prihoda tridesetine a utrošena svota tridesetskog novca za 1793 fl. 99 d. 1 b. premašila je razrezani prihod od tridesetine. Međutim, u razdoblju od 1559—89.⁷⁹ samo 1559. je utrošeno više od 200 fl. a inače znatno manje od 100 florena.⁸⁰ Ti podaci o izdacima tridesetskog novca, koji je velikim dijelom utrošen na utvrđivanje zagrebačkog Gradeca i popravak njegovih zidina i kula, ne odgovaraju, dakle, naprijed iznesenom mišljenju Tkalčića i Matasovića da je do 1590, za popravak svojih utvrđenja, grad dobivao dotaciju iz prihoda tridesetine u iznosu od 200 florena.

Podaci gradskih obračuna o utrošenom novcu iz tridesetine pokazuju i to da je varoš raspolagala s mnogo većim svotama tridesetskog novca od onih koje su gradski suci iskazivali u računima gradskih prihoda ili u registrima prihoda od tridesetine. Kako objašnjavamo, dakle, toliku razliku između tridesetinskih prihoda i rashoda? Za razdoblje od 15 godina, tj. od 1544—58, raspoložemo podacima iz 1544, 1548, 1549, 1557 i 1558. U tom periodu iskazan je prihod od 366 fl. 88 d. 2 b. dok za ostalih 10 godina financijska dokumentacija nedostaje. Osim toga, postojeći registri o primljenom novcu iz tridesetine vođeni su neuredno i vjerojatno je da u godinama za koje dokumenti postoje nisu svi primici upisani. Naprotiv, izdaci iz tridesetine, namjenski određeni za popravak zidina i utvrda, vođeni su urednije i za svaki izdatak je ubilježena svota i obrazloženje kako je ona utrošena. Naime, takve

⁷⁷ Tabela A.

⁷⁸ Suci i bilježnici vodili su knjigu izdataka isplaćivanih tridesetinskim novcem, unoseći u gradski registar po mjesecima i danima svaku utrošenu svotu. Račune izdataka za 1552—59. obračunavao je bilježnik L. Bogdan (MHZ XIII, 320—367), izdatke za 1577. i 1578. sudac I. Teletić (MHZ XVI, 217—220, 230—231), za 1584, 1588, 1589. sudac I. Jakopović (MHZ XVI, 254—255, 276—277, 296—297), a za 1590. je sudac I. Dombrinus iskazao zajedno utrošak gradskog novca i onog od tridesetine (MHZ XVI, 305—333). Iako je novac od tridesetine prvenstveno bio namijenjen za popravak gradskih utvrda, njim su isplaćivani i ovi izdaci: plaće vojnika koji u vrijeme naročitih opasnosti od provale Turaka čuvaju grad (MHZ XIII, 276, 281, 283); plaće topdžija (MHZ XIII, 254, 276, 281, 283, 286, 295, 324), plaće službenika grada (MHZ XVI, 297, 351) nagrade gradskim prisežnicima koji nadziru poljske radove (MHZ XIII 350—351), dovoz, nabava, smještaj, popravak oružja (MHZ XIII, 252, 253, 273, 275, 281, 284, 285, 288, 290, 294, 295, 299, 307, 310, 323, 327, 330, 333, 338, 340, 341, 347, 361, 362, 390, 409; MHZ XVI, 217, 218, 231, 255, 276, 277.), za pušćani prah, olovo, bačve za prah (MHZ XIII, 275, 276, 277, 282, 285, 322, 339, 350, 353, 357, 409; MHZ XVI, 231), za putne troškove za gradske potrebe (MHZ XIII, 325, 340, 347, 353, 354), za darove (MHZ XIII, 352, 353), za različite gradske potrebe (MHZ XIII, 323, 324, 325, 335, 350, 352—355, 357, 361, 363, 364, 390).

⁷⁹ Nema podataka o utrošku novca od tridesetine za god. 1560—63, 1565—69, 1571, 1573—76, 1579—83, 1585—86.

⁸⁰ Tabela A.

obračune o raspolaganju s tridesetinskim приходима⁸¹ gradska uprava je morala staviti na uvid kraljevskim komesarima. Oni su sve izdatke pažljivo pregledali a poznat je slučaj kad podneseni obračun nisu prihvatili.⁸² Takve preglede izvršio je i Ivan Lenković, vrhovni kapetan Hrvatske i Slavonske krajine.⁸³ Od njegove smrti od 1573. pregledi izdataka tridesetinskog novca nisu obavljani. Spomenute godine, prema nalogu kralja Maksimilijana, Vid Halek, vrhovni kapetan Slavonske krajine, morao je od građana zatražiti obračun, »iezw ly werno one pyneze potrosyly w naprydak warosw zydo Zagrebu poztawyly, i po tom toga zwe w nasw czezarkw komorw na znanye daly...«⁸⁴

⁸¹ Zagrebački Gradec je raspolagao i drugim izvorima prihoda o kojima su vođeni registri ili računi primitka i izdataka. Tim novcem varoš je namirivala svoje osnovne rashode: plaće gradskih službenika, službena putovanja, nagrade gradskim kmetovima, nabavu darova i ostale izdatke. Računi o utrošku toga novca vođeni su u posebnim registrima. Više o tome vidi u raspravi: I. K a m p u š, Prilog poznavanju privrednog položaja zagrebačkog Gradeca u XVI st. na osnovu varoških računa prihoda i rashoda, Radovi FF u Zagrebu (u štampi).

⁸² Pod nazivom: »Articuli e registro ciuitatis Montisgrecensis descripti, quos... Ioannes Tattenpek ac Franciscus Pwtyndorff commissarii non acceptarunt« iskazani su neki izdaci plaćeni novcem iz tridesetine za razdoblje od 1547—57. Podaci su izvađeni iz odgovarajućih gradskih registara o izdacima iz tridesetine. Izvadak završava: »Utraque summa prescriptorum facit florenos 1064 denarios 85 (iznos je pogrešan, jer treba da bude 2064 fl. 85 d.). U tekstu navedeni prvi iznos od 1845. fl. 40 d. odgovara zbroju iznesenih podataka. Kod drugog zbroja od 192 fl. 45 d. postoji razlika od 2 beča, jer je plaća kamenoresca od 8. VI 1549. iskazana u toj sumi u iznosu od 4 fl. 25 d. umjesto 4 fl. 25 d. 2 beča. Iza druge sume upisan je izdatak od 16 d. isplaćen 29. V 1557. J. Turnaru (isplata izvršena 29. V 1558; MHZ XIII, 309), koji u zaključnoj sumi izdataka nije iskazan. Tako je u konačnom zbroju nastala razlika od 16. d. 2 b. pa on ne iznosi 2064 fl. 85 d. već 2065 fl. 1 d. 2 b. U spomenutom obračunu uneseni su ovi izdaci u niže navedenom pregledu sumirani prema godinama:

God.	1547.	1839 fl.			
"	1549.	10 "	65 d.		
"	1551.	122 "	40 "		
"	1552.	71 "			
"	1553.		50 "		
"	1557.	21 "	46 "		2 b.
<hr/>					
Ukupno		2065 fl.	1 d.	2 b.	(MHZ XII, 292—294).

Međutim, stvarni izdaci u tim godinama plaćeni tridesetinskim novcem iznose 3795 fl. 53 d. 1 b. (Tabela A). U maju 1560. vrhovni tridesetničar Ivan Tatempek i neki Popendorfer došli su na Gradec u svojstvu kraljevskih komesara da pregledaju tridesetinske račune (MHZ XIII, 73). U očekivanju njihova dolaska građani Kristofor Kordatus, Matija Zalatnoki, Laurencije Bogdan i Pavle Bridović pisali su kroz dvanaest dana registar računa tridesetine (MHZ XIII, 72). Čini se, da su komesari bili zadovoljni s podnesenim obračunom, jer su osim ranije primljenih darova u hrani, 4 maja prisustvovali i gozbi kod varošskog suca (MHZ XIII, 73).

⁸³ MHZ XV, 111.

⁸⁴ MHZ XV, 112. Među izdacima za 1572. sudac je ubilježio da je 3. III kraljevskim komesarima vrhovnom tridesetničaru Kristoforu Binkleru i Ivanu Ančerajteru dao u ime dara »vini pinthas tres, pisces fonthas quinque« (MHZ XVI, 192), a 1. VII kad je K. Binkler došao u Zagreb pozvao ga je na ručak (MHZ XVI, 200).

Usporedimo li svotu od 4000 fl. 47 d. 1 b., koju su tridesetničari razrezali na robu i stoku zagrebačkih trgovaca u razdoblju od 1544—58. s iznosom od 5794 fl. 56 d. 2 b. u isto vrijeme evidentiranim u gradskim računima izdataka iz tridesetine, moramo — bez obzira što ne možemo uvijek pratiti kako je tridesetina ubirana — konstatirati da je u spomenutom razdoblju sav, razrezan prihod od tridesetine zagrebački Gradec ostvario i potrošio za svoje potrebe.⁸⁵

Izvozna trgovina zagrebačkih trgovaca bilježi osjetan pad od 2816,2 fl. 1552. do 542 fl. 1558. godine.⁸⁶ Za ostalo razdoblje druge polovine XVI st. nema podataka o njihovoj trgovačkoj aktivnosti ali možemo pretpostaviti da ona nije bila velika. Takav se zaključak nameće i iz malih prihoda i rashoda tridesetničkog novca. Naime, od 1559—93, u razdoblju po godinama više nego dvostruko većem, utrošeno je 523 fl. 62 d. 1 b. tridesetinskog novca, dakle deset puta manje nego od 1545—58, što nesumnjivo govori o opadanju trgovačkog prometa zagrebačkih građana.

Kroz čitavo XVI st. zagrebački se Gradec bori za priznanje svog privilegija o neplaćanju tridesetinskih pristojbi. Osnova ove njihove povlastice bila je isprava kralja Bele IV od 23. II 1267. u kojoj se uz ostalo kaže: »quod ipsi cives nostri infra terminos regni nostri aliquod tributum, quam in aquis tam in terris nec aliquam tricesimam in nullo loco solvere teneantur«.⁸⁷ Tu su povlasticu potvrdili 1523. Ludovik II a 1528. Ferdinand I.⁸⁸ Međutim, iako su građani bili oslobođeni od plaćanja tridesetine, ipak su je carinici od njih naplaćivali. To razobitimo i iz pritužbe gradske općine 1498. u kojoj se ona tuži kralju Vladislavu II da njeni trgovci plaćaju više tridesetine nego što su prema cjeniku dužni da plate.⁸⁹ Doduše, u XVI st. Ludovik II i Ferdinand su potvrdili spomenuti privilegij, ali, da izbjegne daljnju borbu oko plaćanja, gradska uprava donosi 1529. odluku da se otada od građana tridesetina ubire u cijelom iznosu.⁹⁰ Svjesna da privilegij o neplaćanju carine ne može saču-

⁸⁵ Ukoliko je Gradecu ostavljena i svota od duple tridesetine u iznosu od 378 fl. 46 $\frac{1}{2}$ d., onda taj iznos treba pribrojiti ukupnom razrezu tridesetine. Međutim, višak utrošenog novca nad razrezanim tridesetinskim prihodima možemo protumačiti tako što je varoš vjerojatno otprije raspolagala nekim novcem ili onim koji su plaćali građani kao tridesetinski prihod od svoje trgovine ili onim koji se prema kraljevim nalogima dobivao od tridesetine. U svotu izdataka od tridesetine uključena je suma od 1323 fl. koju je općina morala isplatiti banu Nikoli Zrinskom i 100 fl. koju je ban »medio exactorum taxe« pljenidbom stoke iznudio od općine (MHZ XIII, 276).

⁸⁶ Makova, n. dj., 49. O padu trgovine u drugoj polovini XVI st. govori podatak o tridesetinskom zaduženju zagrebačkih građana od 1587—90. Za tri godine trebalo je da u ime tridesetinskih prihoda plate 780 fl. 8 d. $\frac{1}{2}$ b., što bi godišnje iznosilo 260 fl. 2 d. 2 b. Budući da tridesetina iznosi 20. dio vrijednosti prevezene robe, godišnji uvoz i izvoz robe iznosio je, dakle, 5273 fl. 1 b. a ta je svota i manja, ukoliko je u tom opsegu trgovine uključena i trgovina stokom, jer tridesetinska pristojba na stoku nije iznosila 20. dio njene tržišne cijene (MHZ XVI, 107).

⁸⁷ MHZ I, 44—45.

⁸⁸ Transumpt isprave Bele IV iz 1267. učinjen je 13 XI 1329. Belinu ispravu iz 1267. prvi je potvrdio 24. III 1464. kralj Matijaš (MHZ II, 288—289) a zatim Ludovik II 15. VII 1523. godine (MHZ III, 230—231).

⁸⁹ Tkalčić, O staroj zagrebačkoj trgovini, 224.

⁹⁰ »... dominus iudex cum senioribus et iudicibus iuratis ac cum tota comunitate pari et vnanimi consensu determinavit, quomodo amodo tricesima a ciuibus proveniens plenarie et integre exigi debeat et teneatur...« (MHZ XIV, 48).

vati u vrijeme kada je zbog turske opasnosti i građanskog rata vladaru bio potreban novac za vojsku a varoši za utvrđivanje, općina je odlukom o plaćanju tridesetine nastojala da za gradske potrebe namakne više novaca. Zbog toga zagrebački Gradec nije ni odustao od svog privilegija o neplaćanju tridesetine već je, štaviše, još upornije nastavio borbu da čitav tridesetinski prihod, ubran od njegovih građana, osigura za varoške potrebe tj. za utvrđivanje i popravljavanje zidina i kula.

God. 1539, 9. IV, kralj Ferdinand je naložio građanima da bez obzira na njihov privilegij plaćaju tridesetinu od stoke i robe koja se uvozi ili izvozi preko zagrebačke tridesetnice ili njenih ispostava. Odredio je, također, da im se iz prihoda tridesetine godišnje isplaćuje 200 florena.⁹¹ Iako se tridesetina od građana naplaćivala, kralj je morao 1541. podsjetiti vrhovnog tridesetničara Luku Zekela da odobreni iznos od 200 fl.⁹² isplati varoši. Na učestale tužbe građana zbog povrede njihova imuniteta o oslobađanju od tridesetine kralj im 22. IX 1542. javlja da će oni i nadalje morati da plaćaju tridesetinu, ali će tridesetničari novac ubran od građana, inquilina i stanovnika popisati i spremiti u škrinjicu. Dva put godišnje, uz primljenu namiru, oni će taj prihod isplatiti gradu.⁹³ God. 1549. kralj zatraži od tridesetničara izvod iz tridesetinskih knjiga, uz obrazloženje što je potrošeno od vremena kad je izdan nalog da se tridesetnica ubirana od zagrebačkih trgovaca stavlja u posebnu škrinjicu. Upozorava ih, također, ukoliko se nađu neki koji su dužni da plate tridesetinu, »inen volgunds mit allem Ernst aufleget, das sy denselben Ausstandt zum furderlichisten erlegen vnd bezallen«. ⁹⁴

Registri prihoda tridesetine koja je od 1544—58. razrezivana na robu i stoku zagrebačkih trgovaca vođeni su prema tim kraljevim nalozima i sav prihod od tridesetine utrošen je za utvrđivanje grada, što je evidentirano u gradskim rashodima tridesetinskog novca.⁹⁵

⁹¹ Taj nalog o plaćanju tridesetine upućen je Gradecu, Luki Zekelu i Leonardu Kubinu, vrhovnim tridesetničarima u Slavoniji (MHCDS II, 432—433). 5. IX 1539. kralj Ferdinand piše L. Zekelu da ni Zagreb ni drugi gradovi ne mogu biti oslobođeni od plaćanja tridesetine. Upozorava ga također da novac koji je određen iz tridesetinskih prihoda za popravak utvrda obustavi ili njega obavijesti, ako primijeti » das anders damit gehandelt...« (MHCDS, II, 446)

⁹² MHZ XII, 211—212. Kralj nalaže 10. X. 1540. L. Zakelu da od zadržane robe zagrebačkih trgovaca obračuna iznos tridesetine i da im 200 fl. otpusti na račun tridesetinske svote određene za utvrđivanje grada (MHCDS III, 26—27).

⁹³ MHZ XII, 228—229. O upotrebi tih novaca kralj piše: »... in conservationem et restaurationem, cateraque civitatis vestrae comoda et necessitates, et non privato usus utamini...« (MHZ XII, 229, MHCDS III, 115). Uputu da tako postupaju kod ubiranja tridesetine poslao je Ferdinand 22. IX 1542. vrhovnim tridesetničarima u Slavoniji Luki Zekelu, Stjepanu Guleju i contrascribi Benediktu Loosu (MHZ XII, 230; MHCDS III, 115—116).

⁹⁴ MHZ XII, 306.

⁹⁵ Tabela A »Exitus pecuniarum«. Osim za troškove oko popravka zidina tridesetinski novac se trošio na plaćanje tobdžija prema kraljevu dopuštenju od 6. XI 1550 (MHZ XII, 312). Prema kraljevu nalogu od 17. V 1552, ban Nikola Zrinski i Luka Zekel morali su se brinuti za utvrđivanje Gradeca. Ban se u pismu T. Nadaždu tuži da mora započeti utvrđivanje s tridesetinskim novcima »de quibus neque obulum invenimus, sed cives ipsi ducentos florenos sese contributuri ad hunc laborem obtulerunt...« (MHZ XII, 318). Kralj Maksimilijan je 5. VI 1552. naložio slavonskoj tridesetnici da isplate banu N. Zrinskom i L. Zeleku 2 000 gul-

Ferdinand je 20. XI 1557. poslao građanima Gradeca Ivana Tatenpeka, vrhovnog tridesetničara Slavonije. Iz kraljeva pisma upućenog 17. II 1560. Ivanu Lenkoviću i Jurju Mordaxenu saznajemo da se 1557. raspravljalo sa sućem i vijećnicima »vmb aufhebung irer habenden dreissigist Freyhaiten vnd begnadungen gegen raichung jarlicher 300 Gulden Reinisch in Muntz zu dest statlich erbawung vnd befestigung benenter Stat als ain Hülff aus den Gefellen vnserer dreissigist in Windichland.«⁹⁶ U svom odgovoru Ferdinandu, zagrebački Gradec je podsjetio kralja da im je Bela IV podijelio privilegij o neplaćanju tridesetine koji su potvrđivali njegovi nasljednici pa i sam Ferdinand. Građani ističu i svoje stare zasluge i nadaju se da ih kralj neće lišiti te slobode⁹⁷ već će je i uvećati. Međutim, Ferdinand, nije udovoljio njihovoj molbi. On je 1560. naložio Ivanu Lenkoviću i Jurju Mordaxenu da s građanima utanače da se oni za 300 rajnskih guldena godišnje odreknu svojih privilegija i da ne plaćaju staru tridesetinu od robe i stoke već samo novo povećanje ili dvostruku tridesetinu.⁹⁸ Nije poznato kako su ti pregovori završili, ali čitavo vrijeme Maksimilijanova vladanja zagrebački Gradec se koristi svojim privilegijem o neplaćanju tridesetinskih pristojba.⁹⁹

Nove poteškoće nastupile su nakon Maksimilijanove smrti. God. 1579. građani se tuže kralju Rudolfu da, protivno njihovim privilegijima, tridesetničari u kraljevini Slavoniji zahtijevaju od njih tridesetinske pristojbe. Mole kralja da im i on potvrdi povlasticu o oslobođenju od plaćanja kao što su je potvrđivali i prijašnji vladari. Iako kralj Rudolf taj privilegij nije potvrdio,¹⁰⁰ općina se 1586. obraća nadvojvodi Ernestu i pozivajući se na svoj privilegij o neplaćanju tridesetine moli ga da u ime kralja naloži tridesetničarima »ut nos in ipsis libertatibus ac privilegiis nostris conservare debeant«. Štaviše, građani zahtijevaju da, ukoliko tridesetničari uberu neki prihod, treba da ga doznače općini.¹⁰¹ Nadvojvoda Ernest obratio se Ugarskoj komori s upitom kakve privilegije građani posjeduju s obzirom na tridesetinu i zatražio njezino mišljenje.¹⁰² 30. VII 1588. Ugarska komora obavještava nadvojvodu da su prema povelji kralja Bele IV, koju im je potvrdio i kralj Ferdinand, građani slobodni od plaćanja tridesetinskih pristojba i smatraju pravednim da oni i nadalje uživaju istu povlasticu.¹⁰³

dena za utvrđivanje Zagreba. Ta sredstva ne potječu iz tridesetinskih prihoda zagrebačkih građana, ali nema podataka da li je prema tom nalogu postupljeno (MHZ XII, 318; MHCDS III, 426). N. Zrinski, J. Herberstein, J. Lamberg i drugi plemići Štajerske, Kranjske i Koruške podnijeli su 27. V 1552. prijedlog kako treba da se utvrde Gradec i Zagrebački kaptol. Za nadzornika radova predložili su Gašpara Gotala (MHZ XII, 324—331). Veliki radovi na zagrebačkom Gradecu započeli su 6. VII 1557. izgradnjom novih Mesničkih vrata i obavljanjem ostalih radova na utvrđivanju zapadnog dijela varoši koji su trajali više od dvije godine; nesumnjivo je izmijenjen dotadašnji zapadni obrambeni izgled same varoši (MHZ XIII, 355—409).

⁹⁶ MHZ XII, 403.

⁹⁷ MHZ XII, 373—4.

⁹⁸ MHZ XII, 403.

⁹⁹ MHZ XVI, 76; v. i MHZ XV, 111.

¹⁰⁰ MHZ XV, 225—226.

¹⁰¹ MHZ XV, 302—303.

¹⁰² MHZ XV, 317—318.

¹⁰³ MHZ XV, 318—319. S. Fejerkevi, namjesnik za Ugarsku, zatražio je 3. VIII 1588. od tridesetničara u Slavoniji da do odluke nadvojvode Ernesta poštuju privilegije stanovnika Zagreba (MHZ XV, 319).

Općina je strahovala da će utrnuti privilegij o neplaćanju tridesetine, ako ga kralj Rudolf ponovo ne potvrdi. Naime, od Ferdinandove smrti do poteškoća oko ubiranja tridesetine u vrijeme Rudolfova vladanja, Gradec je, kao dokaz o svom oslobođenju od tridesetine, mogao priložiti samo Ferdinandovu potvrdu spomenute povelje iz 1529. Ferdinand je doduše, kasnijim nalogima ukinuo taj privilegij, ali varoš nije htjela da takvo rješenje prizna¹⁰⁴ već se uvijek i u svakoj prilici pozivala na povlasticu kralja Bele IV o oslobođenju od plaćanja tridesetine.¹⁰⁵ Kad su, dakle, nakon Maksimilijanove smrti tridesetničari ponovo zahtijevali plaćanje tridesetine i teretili općinu za neplaćene iznose, građani se posredstvom svojih izaslanika obraćaju kralju s molbom da im potvrdi Belin privilegij. God. 1589. isplaćen je Marku Mraclinaju u ono vrijeme velik iznos od 44 fl., kad je privolom čitave općine radi potvrde privilegija poslan kralju u Prag.¹⁰⁶ U molbi kralju 1591. građani ga podsjećaju na više od 125 napuštenih zemljišta u gradu, na ruševnost zidina i na prije pretrpljena pustošenja. Upozoravaju ga na opasnost da varoš padne u turske ruke i ističu vjernost, postojanost i pokornost »tempore etiam factionis et adhaesionis Joannis waywodae.«¹⁰⁷ Ni ta molba nije, kao ni ostale uslišana, ali Gradec ne odustaje od svoje privilegije. Ponovo se bez uspjeha obraća kralju 1592.¹⁰⁸ Ti su pokušaji požurivani činjenicom što se od građana zahtijevala naplata tridesetine. Za tri godine od 1587—90. slavonski tridesetničarski ured potražuje 780 fl. 18 d. $\frac{1}{2}$ b. a od te svote odobreno je za popravak zidina godišnje samo 40 florena. U pismu od 1. VII 1594. nadvojvoda Matija traži da u tridesetničkom uredu u Nedelišću građani polože ostatak od 680 fl. 80 d. $\frac{1}{2}$ beča.¹⁰⁹ Ti zahtjevi o naplati tridesetine najbolje objašnjavaju za-

¹⁰⁴ MHZ XII, 249—251.

¹⁰⁵ MHZ XV, 225, 302—303.

¹⁰⁶ MHZ XVI, 292. Kraljevu sekretaru Tiburciju Himelrajhu općina je po bilježniku Mraclinaju poslala kuninu kožu (MHZ XVI, 292). Boravak bilježnika u Pragu nije urodio plodom kao ni boravak Nikole Mikacija god. 1590. kome je općina povjerila »negotia ciuitatis ratione tricesime« (MHZ XVI, 306). Ivan Plivšec i Simon literat Mišić poslani su 20. VIII 1590. u Prag da mole kralja oslobođenje od tridesetine. Tom prilikom varoški sudac poslao je po S. Mišiću kraljevu sekretaru T. Himelrajhu 6 najboljih kuninih koža da sekretar zamoli »intime nomine communitatis« carsko i kraljevsko veličanstvo »pro confirmatione tricesime« (MHZ XVI, 318, 319). Martin Kaproncaj (Koprivnički) i Grgur Signetić poslani su iste godine banu T. Erdediju kod kastruma Novigrad »cum regestis extractuum tricesime pro impetrandis literis testimonialibus super vsu ipsius tricesime« (MHZ XVI, 308).

¹⁰⁷ MHZ XVI, 12—13.

¹⁰⁸ MHZ XVI, 75—76.

¹⁰⁹ MHZ XVI, 107, 120. Građani su također nastojali da kod vrhovnih tridesetničara u Slavoniji što dulje odgode plaćanje svojih tridesetinskih dugova u nadi da će taj novac potvrdom privilegija o oslobađanju od tridesetine ostati u varoškoj kasi. U varoškim obračunima izdataka ubilježeno je da je 29. IV 1584. zbog tridesetine poslan u Ptuj gradski bilježnik Jakob Cerski (MHZ XVI, 241). God. 1588. gradski dekan Ivan Plušec poslan je vrhovnom tridesetničaru u Ptuj i njemu su za trošak isplaćena 3 fl. (MHZ XVI, 261), a Grgur Barber 16. III 1589. u Nedelišće u poslu tridesetine »que per serenissimum dominum Ernestum archiducem interdicta est ciuibus, solui in medium, prout prius fuit solitum exigi per iudicem...« Tom prilikom isporučuju se darovi: 3 kunine kože i »czwkari pileum vnum« (MHZ XVI, 283). Iste godine, 2. V, poslani su G. Barber i K. Brodник vrhovnim tridesetničarima u poslovima tridesetine s molbom »quod vellent ipsi exigere ad ciuibus et mercatoribus...« Za njihov trošak isplaćena su 4 fl. a Brodник je potrošio 1 fl. od svojih novaca što mu je naknadno priznato kao izdatak. Spomenutim tridesetni-

što se Gradec tako uporno borio za potvrdu svojih privilegija. Naime, u vrijeme Ferdinandova vladanja varoš raspolaže s novcem od tridesetine s kojim su se mogli namiriti najvažniji radovi na utvrđivanju varoši. Međutim, nova pomoć od 40 fl. nije za tu svrhu uopće dostajala.¹¹⁰ Zbog trošnosti svojih zidina varoš je trebala mnogo novaca, jer su se bedemi i kule poslije 1560. malo popravljali, o čemu najbolje govore gradski izdaci.¹¹¹ Budući da su ostali varoški prihodi jedva pokrivali osnovne potrebe Gradeca, varoš je radove na popravku svojih utvrda mogla platiti jedino iz tridesetinskog novca. Uviđajući da je Gradec izvrnut turskim provalama a nemoćan da iz vlastitih sredstava osigura potreban novac za popravak zidina i kula,¹¹² kralj je 8. III 1595. ponovnom potvrdom privilegija o neplaćanju tridesetine osigurao varoši neku stalniju pomoć.¹¹³ Magister građana Jakov Cerski i bilježnik Martin Martinović podastri su kralju u ime Gradeca molbu da potvrdi ispravu svoga djeda Ferdinanda kojom je on potvrdio Belin privilegij o neplaćanju tridesetine.¹¹⁴ Potvrđujući ispravu kralj je istakao da »praesentibus literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas, quod omnes earum continentias, clausulas et articulos eatenus, quatenus eadem rite et legitime existunt emanatae... (acc) eptavimus, roboravimus et ratificavimus.«¹¹⁵ Ta je isprava ponovo potvrđena 16. V 1626.¹¹⁶

*

Rezimirajući rezultate ovog priloga ističem da se zagrebački Gradec u toku XVI st. uporno borio za potvrdu svog privilegija o neplaćanju tridese-

ćarima odnijeli su na dar 4 kunine kože vrijedne 6 fl. (MHZ XVI; 285). Ivan Lac-ković vratar Kamenitih vrata na Gradecu poslan je 1590. zbog varoške tridesetine vrhovnom tridesetničaru Ivanu Averu (MHZ XVI, 306). I Martin Kaproncaj otpu-tovao je zbog tridesetine 18. V vrhovnom tridesetničaru Ivanu Averu i vrhovnom contrascrubi Tomu Čipniku i odnio im na dar dvije kunine kože. U istom je poslu bio kod njih 13. VIII i Andrija Herović koji im je na dar donio 4 kunine kože (MHZ XVI, 312, 317). Da bi Ivan Aver, vrhovni tridesetničar u Slavoniji, bio što naklonjeniji Gradecu, sudac Jakopović poslao mu je 3 pinte vina i 2 pinte vina njegovu šogoru Erazmu (MHZ XVI, 240, 286). Takva »bibalia muneralia« davana su i drugim tridesetničarima: god. 1572. gradski sudac šalje tridesetničarima u Sa-moboru 2 pinte vina (MHZ XVI, 200), Stjepanu Hadu, tridesetničaru u Samoboru, gradska općina šalje 1584. 2 pinte vina (MHZ XVI, 241), a tridesetničarima u Sa-moboru, Brdovcu i ostalim filijalama šalje na blagdan sv. Margarete 3 pinte vina i kvartu zobi (MHZ XVI, 244, 245). God. 1588. tridesetničaru u Samobor šalje 2 pinte vina (MHZ XVI, 267). 1589. tridesetničarima u Brdovcu i Samoboru 5 pinta vina (MHZ XVI, 284), a 1590. tridesetničarima Jurju Vockoviću, Bartolomeju lite-ratu i contrascrubi u Brdovcu 10 pinta vina (MHZ XVI, 306, 309, 311, 312, 313, 323). Ti podaci dopunjuju Matasovićevo mišljenje da su takvi darovi u piću davani re-dovno samo »banu i kraljevskim izaslanicima kakvim je isto smatran i vrhovni tridesetničar prigodom svog revizionalnog pohoda« (n. dj., 129).

¹¹⁰ MHZ XVI, 107

¹¹¹ Tabela A

¹¹² Zbog ruševnosti gradskih zidina zagrebački Gradec obraća se 10. XI 1593. radi pomoći ratnim savjetnicima u Graz (MHZ XVI, 95).

¹¹³ MHZ XVI, 109—111.

¹¹⁴ I nakon potvrde privilegija nadvojvoda Matija zahtijeva da se namiri dužna tridesetinska pristojba iz 1587—90. (MHZ XVI, 120).

¹¹⁵ MHZ XVI, 110—111.

¹¹⁶ MHZ XVI, 111.

tine. Iako su prema povelji iz 1539. građani bili dužni da plaćaju tridesetinu, njima su prema kraljevu nalogu iz tog prihoda tridesetničari isplaćivali 200 fl. a od 1542. čitav ubrani tridesetinski prihod namijenjen utvrđivanju gradskih zidina i kula. Međutim, građani su i dalje tražili od kralja da im ponovo potvrdi privilegij Bele IV o neplaćanju tridesetinskih pristojba. U stvari, Gradec se borio da od trgovine svojih građana, a neovisno o kralju, osigura vlastite prihode. God. 1529, zaključkom čitave općine određeno je da svi građani plaćaju tridesetinu, a ubirali su je i gradski službenici, o čemu ima sačuvanih podataka u gradskim registrima prihoda od tridesetine i u gradskim računima.

Dok se u vrijeme vladanja kralja Maksimilijana poštivala povlastica o neplaćanju tridesetine, ona je bila osporena za vladanja njegova nasljednika kralja Rudolfa. Od tridesetinskih prihoda ubranih od trgovine zagrebačkih građana, prema podacima iz 1587, varoš je mogla raspolagati samo s 40 fl. godišnje. Boreći se za potvrdu svog privilegija, Gradec je nastojao da za popravak svojih utvrda osigura veće svote tridesetinskog novca. Uviđajući da građani nemaju dovoljno prihoda za popravak ruševnih utvrda i da zbog toga varoši prijete opasnost od Turaka, na molbu zagrebačkog Gradeca kralj Rudolf 8. III 1595. ponovo je potvrdio privilegij Bele IV iz 1267. kojim su građani bili oslobođeni od plaćanja tridesetinskih pristojba.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Diese Arbeit behandelt den hartnäckigen Kampf der Bürger von Gradec bei Zagreb im Laufe des XVI Jhdts. um die Bestätigung des Privilegiums, durch welches die Stadt im J. 1267 von der Zahlung des Dreissigsten (der Zollabgabe) befreit wurde. Obwohl die Bürger trotzdem, laut der Urkunde aus dem J. 1539, den Dreissigsten zahlten, mussten ihnen die Dreissiger auf den Geheiss des Königs 200 fl. jährlich auszahlen und ab 1542 den ganzen Ertrag vom Dreissigsten zurückerstatten, um die Befestigung der städtischen Mauern und Türme zu ermöglichen. Dennoch verlangten die Bürger auch weiterhin, dass der König das Privilegium über die Befreiung der Stadt vom Dreissigsten bestätige. Die Stadt bemühte sich, aus dem Handel ihrer Bürger, unabhängig vom König, eigene Einnahmen zu sichern. Im J. 1529, laut des Beschlusses der Gemeinde, mussten alle Bürger den Dreissigsten, der auch von den städtischen Beamten eingesammelt wurde, zahlen. Darüber zeugen erhaltene Angaben in den städtischen Registren der Einnahmen des Dreissigsten in den städtischen Rechnungen.

Während der Regierung des Königs Maximilian wurde das Privilegium über die Befreiung vom Dreissigsten geachtet. Jedoch, zur Zeit seines Nachfolgers, des Königs Rudolf, wurde das Privilegium wieder bestritten. Von den Einnahmen des Dreissigsten, welchen die Bürger von Gradec gezahlt hatten, konnte die Stadt nach den Angaben des J. 1587 nur über 40 fl. jährlich verfügen. Im Kampfe um die Bestätigung des Privilegiums bemühte sich Gradec, für die Reparatur seiner Mauern den grösseren Teil des Dreissigsten zu sichern. Endlich sah König Rudolf ein, dass die Bürger nicht gerügende Einnahmen für die Reparatur der Befestigungen haben und dass ihnen dadurch die Türkengefahr drohe. Auf die Bitte von Gradec bestätigte er endlich am 8. März 1595. das Privilegium vom J. 1267.

Tabela A

PRIMITAK I IZDATAK TRICEZIME (A)

1535 — 1593.

Godina	Introitus pecuniarum	Exitus pecuniarum	Ukupni izdatak iz tricezime
1535.	188 fl. 17 d.		
1538.	12 fl.		
1545.		91 fl. 70 d. 2 b. 217 fl. 75 d. 2 b.	309 fl. 46 d. 1 b.
1546.		3 fl. 9 d. 65 fl. 89 d.	68 fl. 98 d.
1547.		132 fl. 68 d. 1 b. 2320 fl. 31 d.	2452 fl. 99 d. 1 b.
1548.	26 fl. 20 d.	5 fl. 96 d.	5 fl. 96 d.
1549.		15 fl. 9 d. 2 b.	15 fl. 9 d. 2 b.
1550.		30 fl. 6 d. 2 b.	30 fl. 6 d. 2 b.
1551.	139 fl. 20 d. 1 b.	21 fl. 33 d. 1 b. 165 fl. 19 d. 2 b.	186 fl. 53 d.
1552.		218 fl. 86 d. 2 b. 161 fl. 14 d.	380 fl. 2 b.
1553.		130 fl. 53 d.	130 fl. 53 d.
1554.		88 fl. 15 d. 2 b. 43 fl.	131 fl. 15 d. 2 b.
1555.		322 fl. 21 d. 347 fl. 39 d.	669 fl. 60 d.
1556.		87 fl. 53 d. 149 fl. 32 d. 2 b.	236 fl. 85 d. 2 b.
1557.		82 fl. 13 d. 1 b. 278 fl. 16 d. 270 fl. 8 d. 1 b.	630 fl. 37 d. 2 b.
1558.		142 fl. 80 d. 1 b. 126 fl. 43 d. 277 fl. 72 d. 1 b.	546 fl. 95 d. 2 b.
1559.	493 fl. 68 d. 1 b.	15 fl. 66 d. 2 b. 247 fl. 66 d. 2 b.	263 fl. 33 d. 1 b.
1564.	8 fl.		
1570.	63 fl.		
1572.	8 fl.		
1577.	170 fl. 36 d.	111 fl. 46 d.	111 fl. 46 d.
1578.	86 fl. 53 d.	6 fl. 62 d.	6 fl. 62 d.
1584.	33 fl. 65,5 d	34 fl. 30 d. 1 b.	34 fl. 30 d. 1 b.
1588.	84 fl. 20 d.	49 fl. 69 d.	49 fl. 69 d.
1589.	98 fl.	58 fl. 21 d. 2 b.	58 fl. 21 d. 2 b.
1590.	38 fl. 30 fl.		
1593.	72 fl.		

RAZREZ TRICEZIME ZA STOKU I KOŽU (I)

1544 1558.

Naziv	1544.	1545.	1546.	1547.	1548.	1549.	1550.	1551.	1552.	1553.	1554.	1555.	1556.	1557.	1558.
Bos	50 d.	50 d.		50 d. 63,8 d.		50 d.	50 d.	50 d.		50 d.					
Bos iuvenus							50 d.								
Equellus (1 god.)			50 d.						25 d.				25 d.	25 d.	
Iuvenca, iuvenus			25 d.	25 d.											
Porcus		10 d. 4,6 d. 8,5 d.	5 d.												
Porcus communis		11,5 d.	5,4 d. 5 d. 4 d. 16 d.		5 d.	5 d. 7,7 d.	5 d.	5 d.	5 d.	8 d. 15 d.	8 d. 15 d.	8 d. 15 d.	8 d.	8 d.	8 d.
Porcus saginatus															
Taurus															
Vacca															
Vitulus (1 god.)															
Cutis bovina (cijjena za 100 komada)			250 d.	250 d.	300 d.	200 d.							200 d.	250 d.	250 d.
Cutis bovina communis (100 kom.)					200 d.	200 d.									
Cutis bovina cruda (100 kom.)				250 d.	250 d.										

Cutis communis (100 kom.)		200 d.	200 d.	200 d.	200 d.	200 d.	200 d.	200 d.	200 d.	200 d.	200 d.	200 d.	200 d.	200 d.
Pellis agnellina (100 kom.)	30 d.			15 d.										
Pellis agnina (100 kom.)		30 d.			30 d.									
Pellis ovina (100 kom.)	30 d. 23 d.		40 d.			30 d.		30 d.						30 d.
Pelis ovina cruda (100 kom.)		30 d.												
Pellis ovina elabo- rata (100 kom.)			30 d.											30 d. 150 d.
Pellis mardurina (100 kom.)														50 d.
Pellis wlpina (100 kom.)														250 d.
Pellis vulpina dorsino (100 kom.)														
Pellis vulpina ventrina (100 kom.)														

Tabela II

RAZREZ TRICEZIME NA SUKNO (II)

1544 1558.

Naziv sukna	mjera	1544.	1546.	1547.	1548.	1549.	1550.	1551.	1552.	1553.	1554.	1555.	1556.	1557.	1558.
Pannus karasie	pecia	50 d. 40 d.		40 d.	40 d.	40 d.	40 d.	40 d.	40 d.	40 d.	40 d.	40 d.	40 d.	40 d.	40 d.
" barazlay	"													15 d.	
" granatus de cento	"						500 d.								
" granatus de ottianto	"		250 d.				300 d.								
" grisius albus	"	15 d.													50 d.
" grisius niger	pon- dus											40 d.		50 d.	
" italicus	pon- dus									50 d.	50 d.	50 d.	100 d.	50 d.	
" lafrer	pecia					50 d.									
" mezwpan	"	25 d.		25 d. 33,3 d.			25 d.	25 d.	50 d.	25 d. 33,3 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.
" peruis medium	"				100 d.			100 d.		50 d.		50 d.			
" pergomar	"	50 d.		50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	25 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.
" scarlatinus	"						100 d.	200 d.	200 d.	100 d.	300 d.				
" stameth	"				50 d.	50 d.	50 d.		50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.

Pannus stameth medius	pecia																				
"	subducturae	20 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.
"	tyнке spiller	50 d.	20 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.	15 d.
"	trigler		25 d.		25 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.	25 d.
"	wyzyn			50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.	50 d.
"	vratisla- viensis																				
"	schweyn- cher																				
"	sindonis galler																				

Mixtura	chorus												1d. 1b.				
	pondus												1d. 1b.				
Oleum	centenarius	35 d.													40 d.		40 d.
Oleum olivae	centenarius	25 d.	25 d.												100 d.		100 d.
	pondus	50 d.															
	tunella	40 d.		50 d.													
		50 d.															
Pileus (100 kom.)	centenarius				50 d.												
Piper	libra																50 d.
Pomma narancia	pondus																2 d.
	tunella																25 d.
Risium	centenarius																20 d.
Sal	pondus																5 d.
Smigma	centenarius																20 d.
Iriticum	chorus																
Vinum	pondus																
Vitrum simplex	pondus																
	ladula																50 d.
	tunella																20 d.

Tabela IV

TRGOVINA STOKOM 1544—1558.

Godina	bikovi	volovi	svinje	konjići	krave	mladi volovi	telad
1545.		95	97				
1546.			148	1	17	5	
1547.		214	9			89	
1548.		13	301			4	
1549.	7	286	310				
1550.		60	198			90	
1551.		146	407				40
1552.		205	639	2			
1553.		32	151			78	
1554.			439				
1555.			310				
1556.			144	7			
1557.			132	4			
1558.			143				

Tabela B

God.	P. Supan		J. Šibenički		A. Šibenički		Dokument
	zaduženje	platio	zaduženje	platio	zaduženje	platio	
1548.	2 fl. 80 d.				58 fl. 37 $\frac{1}{2}$ d.	—	MHZ XIII, 130-138
1549.	8 fl. 50 d.			—	35 fl. 7 d.		MHZ XIII, 138-146
1550.	8 fl.	—		—	48 fl. 57 d.	—	MHZ XIII, 146-153
1551.	6 fl. 90 d.	6 fl. 90 d.	10 fl. 25 d.	10 fl. 25 d.	95 fl. 7 d.	95 fl. 7 d.	MHZ XIII, 153-161
1552.	8 fl. 5 d.	8 fl. 5 d.	14 fl.	10 fl. 90 d.	65 fl. 62 $\frac{1}{2}$ d.	47 fl. 17 $\frac{1}{2}$ d.	MHZ XIII, 161-171
1553.	7 fl. 90 d.	7 fl. 90 d.	30 fl. 15 d.	30 fl. 15 d.	86 fl. 18 $\frac{1}{2}$ d.	75 fl. 93 $\frac{1}{2}$ d.	MHZ XIII, 171-185
1554.	7 fl. 82 d.	7 fl. 82 d.	29 fl. 32 $\frac{1}{2}$ d.	29 fl. 32 $\frac{1}{2}$ d.	92 fl. 27 $\frac{1}{2}$ d.	92 fl. 27 $\frac{1}{2}$ d.	MHZ XIII, 185-198

Zbog manjkavih podataka i neuredno vođenih gradskih obračuna o primitku novaca od tridesetine, ostale njihove uplate, osim uplate A. Šibeničkog 1548. u iznosu od 20 fl. i 20 d., ne mogu se kontrolirati.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XIX—XX

1966—67

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

IVAN KAMPUŠ

OLEG MANDIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB

Štampanje dovršeno 18. XII 1968.